

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЇ «МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА»

МИРГОРОД Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Сумського державного університету

<https://orcid.org/0000-0002-3302-221X>

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.34>

Міжнародну технічну допомогу (далі – МТД) справедливо розглядати, як основний видів міжнародного співробітництва і фінансової взаємодопомоги та одним із ключових елементів реалізації національної внутрішньої та зовнішньої політики країн світу, із вектором реалізації – економічний розвиток та соціальне благополуччя. Разом з такою актуальністю і важливістю цього питання, зауважимо, що категорія «міжнародна технічна допомога» є малодослідженою для вітчизняної та світової науки. Так, В. О. Медвідь вбачає в цьому такі причини: 1) відсутність достатності офіційних даних щодо реалізації проєктів МТД, а також зведеної інформації, і це зважаючи на те, що в Україні цей вид допомоги масштабно почала залучатися ще з 1996 р.; 2) актуальність виключно практичної реалізації МТД в Україні зважаючи на наростаючий проєвропейський вектор міжнародної співпраці держави після подій 2004 р.; 3) відсутність чіткої державної політики щодо реалізації проєктів МТД, моніторингом за їх виконанням та ефективністю МТД в Україні; 4) відсутній чітко визначений впливу МТД на політичні, соціальні та політично-суспільні процеси в державі [1].

Окрім того, значною проблемою в межах трактування категорії МТД є суть до основ її реалізації, а саме необхідність гармонізації до міжнародної та національної правових систем, адже навіть якщо реалізація проєктів МТД відбувається на підставі положень національного права, залишається необхідним, при цьому, виконання міжнародних зобов'язань.

Саме це і виступає передумовою до проведення правотворчих заходів на підставі імплементації міжнародно-правових положень на відповідному національному рівні. І. В. Братко продовжуючи цей тезис стверджуючи, що процес імплементації умовно можливо розділити на два механізми: 1) нормативно-правовий механізм (механізм, який представлено у вигляді конкретних засобів, що забезпечують реалізацію взятих на себе державою міжнародних зобов'язань); 2) організаційний механізм (механізм, який відображає функціонування і діяльність системи національних державних органів та управлінських інституцій задля реалізації проєктів та виконання взятих на себе стороною міжнародних зобов'язань) [2].

Ключові слова: міжнародна технічна допомога, теоретико-правовий аналіз, бібліометричний аналіз.

Популярність цього виду допомоги породила ряд різних бачень і тлумачень самої допомоги як такої. Аналогічна позиція висловлена і в роботі Б. Беззубко та Ю. Беззубко «Міжнародна технічна допомога для України», де визначено, що світова наука та практика реалізації проєктів МТД, в економічній, правовій площинах, сфері державного управління та в сфері гуманітарної допомоги використовують різні назви одного і того ж явища – «міжнародна технічна допомога», «офіційна допомога розвитку», «зовнішня допомога», «зарубіжна допомога», «міжнародна допомога», «гуманітарна допомога» тощо [3].

Виходячи з вищезазначеного, запропоновано розглянути основні термінологічні характеристики категорії «МТД» в межах нормативно-правових документів основних міжнародних донорів – Міжнародного валютного фонду (МВФ), Європейської комісії, Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Організації Об'єднаних Націй, з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

Так, МВФ у своїй практиці міжнародного співробітництва та надання міжнародної допомоги використовує категорію «міжнародна технічна допомога» під якою мається на увазі надання допомоги у вигляді проведення курсів підвищення кваліфікації, освітніх курсів, надання консультаційних послуг, направлення відповідного висококваліфікованого персоналу, радників та експертів за для організації і здійснення різного роду досліджень (діагностичних або технічних) [4].

Аналогічний зміст категорії «міжнародна технічна допомога» відображений і в роботі ЮНЕСКО, де окрім окреслених форм МТД Міжнародним валютним фондом додаються консалтингові послуги, професійне навчання різного рівня та напрямку, обмін інформації з міжнародними або національними спеціалістами, передача технічних ресурсів [4].

По-іншому категорію «міжнародна технічна допомога» визначають Європейська комісія та Організація з економічного співробітництва та розвитку. Ці міжнародні організації використовують термін «технічне співробітництво», під яким Європейська комісія розуміє надання різного роду ноу-хау (надання навчальних послуг, направлення персоналу, проведення спільних досліджень, взаємодопомога з питань в рамках реалізації проєкту МТД). Разом з категорією «технічне співробітництво», Європейська комісія ввела в обіг категорію «технічна допомога» – залучення персоналу та висококваліфікованих кадрів різного рівня та різних галузей знань [5].

ОЕСР розуміння категорії «технічне співробітництво» розширює та додає такими формами як надання грантів для організації і проведення освітніх заходів як

юридичним особам, так і фізичним особам, оплата консультаційних послуг, аналітичних послуг, викладацьких послуг в рамках проведення досліджень. При цьому, ОЕСР виводить позики і гранти для країн-реципієнтів в окрему категорію «офіційна допомога розвитку» [6, 7].

Враховуючи різні підходи до наповнення категорії «МТД» міжнародними організаціями погоджуємося з позицією І. В. Братко, який зауважує, що таке неоднозначне ставлення до категорії «міжнародна технічна допомога» полягає в тому, що воно досить тісно пов'язано з іншою категорією «офіційна допомога розвитку», яке почало використовуватися в міжнародному співробітництві ще в середині 60-х років минулого століття. Саме в цей історичний період відбулося виокремлення даного виду допомоги від фінансових ресурсів, які надавались виключно у виді пільгового кредитування або позик на пільгових умовах.

У той же час, зауважимо, що дослідниця зазначає досить спірне твердження з приводу того, що використання терміну «офіційна допомога розвитку» дало змогу Генеральній Асамблеї ООН:

1) визнати надання цього виду допомоги через відповідні офіційні канали, а саме за механізмом «від країни-донора до країни-реципієнта»;

2) поєднати для країн, що розвиваються традиційну фінансову допомогу із загальною міжнародною допомогою.

З огляду на це І. В. Братко пропонує в межах свого дослідження під міжнародною технічною допомогою розуміти як інтелектуальні, так і матеріальні ресурси, котрі надаються розвиненими країнами, країнами з перехідною економікою та уповноваженими міжнародними організаціями на пільгових умовах, з метою забезпечення та прискорення соціального, економічного, політичного розвитку країни-реципієнта [2].

Продовжуючи дослідження підходів до тлумачення «МТД», зазначимо, що у своїй роботі «Foreign Aid for Development Assistance» А. Шах визначає МТД, як різновид фінансової допомоги, реципієнтами

якої є країни, що розвиваються в особі урядів таких країн або інших державних установ для сприяння політичному, економічному, соціальному, екологічному розвитку [8]. При цьому, дослідник акцентує увагу, що не потрібно прирівнювати цю категорію до категорії «гуманітарна допомога», основною ціллю якої є подолання бідності в короткостроковій перспективі.

Увага на суб'єкті-надання допомоги характерна і для робіт С. Браун, який під МТД розуміє такий вид допомоги, який надається через Комітет сприяння розвитку ОЕСР з 1969 року. Окрім цього, науковець робить акцент саме на ресурсах, які призначені для передачі кваліфікації та/або знань адміністративного і технічного характеру задля підтримки тенденцій розвитку.

Паралельно з цим, цікавою є підхід Т. В. Липової, яка говорить, що світ не стоїть на місці, і на сьогодні неможливо так однобоко давати характеристику такій структурно складній категорії як МТД. Ця допомога є: 1) цільовою допомогою; 2) надається виключно на безповоротній основі; 3) основним вектором є соціально-економічний розвиток реципієнта; 4) реципієнти МТД зобов'язані виконувати відповідні правила, зокрема виключно цільове використання коштів та передача ресурсів у відповідно втіленій формі.

У свою чергу, Т. В. Липова та Л. Л. Кістерській у своєму монографічному дослідженні «Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності» визначає, що МТД – це допомога, яка включає як приватні, так і офіційні джерела надходження допомоги, які надходять через неурядові організації на безповоротній та безоплатній основі за для економічного та соціального розвитку країни-реципієнта [9].

Саме на соціальний аспект виникаючих двосторонніх (донор та реципієнт) взаємовідносин, у своїх дослідженнях звертає увагу П. Бюрнел, де американський науковець досліджує зміст категорії «міжнародна технічна допомога» та визначає її як передачу ресурсів задля задоволення побажань та інтересів відповідного реципієнта

[10]. Виключно як матеріальні ресурси досліджується категорія «міжнародна технічна допомога» в роботах О. Стоуна, та визначається, що такі ресурси направлені на формування сталого розвитку реципієнта в довгостроковій перспективі [11].

О. Лисенко зауважує, що МТД на сьогодні є важливим інструментом міжнародної інтеграції України та реалізації внутрішньодержавної політики з цього напрямку, реалізації реформаційних процесів в різних сферах економічного та соціального державотворення та побудови ефективно функціонуючої ринкової інфраструктури. Це конкретна послуги та ресурс, котрі надаються донором Україні на підставі міжнародного договору на безповоротній та безоплатній основі за для державного та регіонального розвитку [12].

І. А. Рудницький, О. М. Мильченко, О. В. Островський, І. В. Троїцький у своєму дослідженні «Стан і проблеми залучення міжнародної технічної допомоги в інтересах розвитку системи підготовки національних контингентів та національного персоналу» зауважують, що характеризувати категорію МТД можливо через окреслення основних видів МТД, а саме гранти, інші фінансові ресурси, послуги та роботи, права інтелектуальної власності, що надаються на безповоротній та безоплатній основі з метою підтримки реформаційних процесів в середині країни та фактичної реалізації програм економічного та соціального розвитку держави [13].

Як відповідний комплекс організаційних, правових, матеріально-технічних, інформаційних, фінансових заходів з боку органів державної влади з метою забезпечення розвитку міжнародного співробітництва охарактеризовано МТД в роботах Г. Макоти [4].

Іншим вітчизняним дослідником М. Михайлів у своїх дослідженнях щодо сутності МТД спирається на її форми та пропонує під категорією «МТД» розуміти матеріали, інформацію, обладнання, права інтелектуальної власності, роботи, послуги, інформацію, майно, що ґрунтуються на договірних взаємовідносинах надають-

ся країні-реципієнту від донора на безповоротній та безоплатній основі з метою соціально-економічного розвитку реципієнта та фактичної реалізації програми допомоги [14].

У продовженні аналізу зарубіжного досвіду вивчення теоретичних засад категорії «міжнародна технічна допомога» пропонуємо провести бібліометричний аналіз з використанням дослідницького інструментарію VOSviewer. Об'єктом дослідження стали наукові роботи, які індексуються у наукометричній базі даних Scopus. Використання зазначеного методу дозволяє визначити основні напрямки наукової думки у розрізі тематики досліджуваного питання, сформувані групи тотожних поглядів, здійснити аналіз дослідницьких мереж за різними класифікаційними ознаками. Вважаємо доцільним акцентувати увагу на широкому синонімічному ряді відповідників англійською мовою поняття «міжнародна технічна допомога», які використовуються у наукових роботах зарубіжних дослідників. Серед таких найбільш вживаними, на наш погляд, є наступні дефініції:

1. International aid
2. Global technical assistance
3. Worldwide technical support
4. International technical cooperation
5. Global technical aid
6. International technical assistance
7. Cross-border technical aid
8. Transnational technical support
9. International engineering assistance
10. Development assistance
11. Global technical development aid

Так, з метою формалізації змістовно-концептуального виміру наукових досліджень у сфері міжнародної технічної допомоги було відібрано 9459 наукових публікацій, проіндексованих наукометричною базою Scopus протягом 1990-2023 років. Відбір релевантних публікацій було здійснено на основі таких ключових фраз як «international assistance» (2478 публікацій), «international aid» (5155 публікацій), «international technical cooperation» (1737 публікацій) та «global technical aid» (89 публікацій), які є загальноприйнятими англійськими синонімами категорії «міжна-

родна технічна допомога» та зустрічаються найчастіше. Результати цього етапу бібліографічного аналізу викладено на рисунку 1.

Відповідно до проведеного бібліометричного аналізу релевантних наукових публікацій, проіндексованих наукометричною базою Scopus протягом 1990-2023 років, шляхом формування результативних карт візуалізації було створено мапи взаємозв'язків тотожних дефініцій до поняття «міжнародна технічна допомога». Кожен з термінів відноситься до синонімічного ряду і має лише невелику частку специфічного спрямування досліджуваної категорії.

Підтвердженням цієї гіпотези є візуалізація даних за запитом «international assistance» та «international aid», так виокремлено пошість та сім кластерів взаємодії з іншими напрямками наукового пізнання відповідно. У той час, справедливо зазначити, що результати візуалізації взаємозв'язків у розрізі поняття «global technical aid» дозволило виділити лише п'ять кластерів шляхів комунікації. Натомість формування запиту відповідно до пошуку зв'язків категорії «international technical cooperation» дає можливість виокремити десять напрямів взаємодії (рис 2).

Зважаючи на вищезазначене, пропонуємо обрати для подальшого дослідження теоретичних основ категорії «міжнародна технічна допомога» бібліометричний аналіз саме категорії «international technical cooperation». Такий вибір дозволить комплексно проаналізувати основний масив наукових досліджень через призму утворених взаємозв'язків. Аналіз змістовної наповненості визначених кластерів дозволяє констатувати актуальність здійсненого запиту у розрізі конкретних проблематик наукової діяльності.

Таким чином, вважаємо доцільним детальніше зупинитися на описі кожного із сформованих груп зв'язків. Загалом мапа ключових слів бібліографічного аналізу налічує 129 термів. Узагальнення результатів змістовно-концептуального блоку бібліометричного аналізу дозволило визначити, що основний масив наукових публікацій

Рисунок 3 – Щільність зв'язків з публікаціями тих галузей, у яких найчастіше зустрічається тематика дослідження міжнародної технічної кооперації

та допомоги. На рисунку (рис 3) можемо побачити щільність зв'язків між досліджуваним поняттям та сферою наукової діяльності. Тож, діаметр кола характеризує значимість явища у дослідженні міжнародної кооперації. Відповідно до цього, можемо зробити висновок, що найбільш вагомими є вплив сталого розвитку, економічного зростання та впровадження інновацій на якість проведення міжнародних кооперацій. На нашу думку, висвітлені результати цілком відповідають викликам сталого розвитку та пояснюються сучасними умовами глобалізаційних процесів.

Аналізуючи сформовані зв'язки МТД зазначимо, що вона повинна сприяти передачі технологій та знань для підтримки розвитку країн-одержувачів, особливо у сферах енергоефективності, відновлюваної енергетики, сільського господарства та інфраструктури. Проекти МТД мають спрямовуватися на покращення якості життя населення в країнах-одержувачах, зокрема шляхом підвищення рівня освіти,

здоров'я, формування сталого середовища розвитку тощо.

Впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних, Інтернет речей (IoT), блокчейн тощо, дозволяє оптимізувати процеси та збільшувати ефективність технічної допомоги. Встановлення партнерств з приватними компаніями та стартапами може сприяти розвитку інноваційних рішень і технологій у проектах МТД. Ще одним елементом інноваційних зв'язків є інтеграція зелених технологій і підходів до розвитку проектів, яка допомагає зменшити негативний вплив на довкілля та сприяє сталому розвитку.

Ці інновації спрямовані на підвищення ефективності, сталості та впливу міжнародної технічної допомоги, сприяючи досягненню глобальних цілей розвитку та підтримці країн-одержувачів.

Відповідно до вищезазначеного, характерними рисами категорії МТД можна назвати наступні:

1) завжди міжнародний характер допомоги, на підставі підписаного договору/ угоди між реципієнтом та донором;

2) надання МТД відбувається за погодженням уряду країни-донора (у випадку надання МТД країною-донором) або виконавчим органом міжнародної організації (у випадку надання МТД організацією-донором);

3) надання МТД відбувається на пільгових умовах;

4) МТД надається в рамках реалізації конкретної програми або проекту, тобто МТД носить програмний характер;

5) безповоротний характер допомоги;

6) формування напрямків надання МТД та їх узгодження між донорами та реципієнтами;

7) моніторинг реалізації МТД, моніторинг за ефективністю використання ресурсів МТД;

8) формування стратегічних планів залучення МТД реципієнтами, шляхом включення цього елемента допомоги до стратегічних планів розвитку та стабілізації національної економіки.

Отже, проведене дослідження понятійного апарату категорії МТД дозволяє виокремити основні фундаментальні особливості досліджуваної дефеніції. До таких можемо віднести співпрацю з різними секторами яка може охоплювати різні сфери та галузі, а саме охорона здоров'я, освіта, сільське господарство, енергетика, транспорт тощо. Міжнародна технічна допомога часто базується на партнерстві між міжнародними та місцевими організаціями, урядами та громадськими групами, щоб забезпечити максимальну ефективність та стійкість проектів.

Технічна допомога може бути швидко мобілізована для надання допомоги під час криз, таких як природні катастрофи чи конфлікти, що дозволяє швидко відновити інфраструктуру та забезпечити необхідні послуги.

Література

1. Медвідь В. О. Міжнародна технічна допомога як один із напрямків міжнародної співпраці України (1992-2014 рр.):

історіографія проблеми. Сторінки історії: збірник наукових праць. 2017. Випуск 44. С. 167-175. URL: <http://historypages.kpi.ua/article/view/105465>

2. Братко І.В. Правове регулювання міжнародної технічної допомоги: стан, тенденції та перспективи розвитку : монографія / І.В. Братко. – Одеса : Фенікс, 2011. 244 с. (Серія «Бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія». Міжнародне право»). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33343/1/Bratko_MONOGRAFIA_2011.pdf

3. Беззубко Б. Беззубко Ю. Міжнародна технічна допомога для України. Галицький економічний вісник. 2020. № 3 (64). С. 210-216. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=855>

4. Макота Г. Міжнародна технічна допомога як основна категорія в теорії та практиці міжнародного технічного співробітництва. Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 39. С. 55–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_39_9

5. Making Technical Cooperation More Effective [Electronical resource] // European Commission. URL: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/methodology-tools-and-methods-series-reforming-technical-cooperation200903_en_2.pdf

6. Словник основних термінів Комітету зі сприяння розвитку Організації з економічного співробітництва та розвитку. URL: <http://www.oecd-library.org>

7. Антонюк К.І., Антонюк Д.А., Бухаріна Л.М., Шишкін В.О. Дуалізм міжнародної технічної допомоги в контексті соціального, фінансово-економічного розвитку та безпеки споживання в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2127/2147>

8. Shah, A. 2014. Foreign Aid for Development Assistance. URL: <http://www.globalissues.org/print/article/35>

9. Кістерський Л. Л, Липова Т. В. Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності: монографія. Київ, 2010. С. 17

10. Burnell P. Foreign aid in a changing world [Текст] / П. Бюрнел. Букінгем : Друкарня відкритого ун-ту, 1997. 268 с.

11. Stokke O. Foreign Aid Towards the Year 2000: Experience and Challenges [Text]. London: Frank Cass, 1996. P. 187

12. Лисенко О. Роль міжнародної технічної допомоги європейських фондів у фінансуванні регіональних проєктів розвитку в Україні. Світ фінансів. 2009. № 3(20). С. 175-183. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25908/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E..pdf>

13. Рудницький І. А., Мильченко О. М., Островський О. В., Троїцький І. В. Стан і проблеми залучення міжнародної технічної допомоги в інтересах розвитку системи підготовки національних контингентів та національного персоналу. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2014. № 3. С. 19-27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Znpcvds_2014_3_5

14. Михайлів М. О. Цивільно-правові засади регулювання міжнародної технічної допомоги в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. О. Михайлів. Львів, 2004. — 19 с.

SUMMARY

International technical assistance (hereinafter referred to as ITA) can be fairly considered as the main type of international cooperation and financial mutual assistance and one of the key elements of the implementation of national domestic and foreign policies of the countries of the world, with the vector of implementation - economic development and social well-being. Along with such relevance and importance of this issue, it should be noted that the category of «international technical assistance» is not well studied in national and world science. Thus, V. O. Medvid sees the following reasons for this: 1) the lack of official data on the implementation of ITA projects, as well as summary information, and this is despite the fact that Ukraine has been attracting this type of assistance on a large scale since 1996; 2) the relevance of exclusively practical implementation of ITA in Ukraine in view of the growing pro-European vector of international cooperation of the state after the events of 2004 3) the lack of a clear state policy on the implementation of ITA projects, monitoring of their implementation and effectiveness of ITA in Ukraine; 4) there is no clearly defined impact of ITA on political, social and political-social processes in the country [1].

In addition, a significant problem in the interpretation of the ITA category is the essence of the basis for its implementation, namely the need for harmonization with the international and national legal systems, because even if ITA projects are implemented on the basis of national law, it remains necessary to fulfill international obligations. This is a prerequisite for lawmaking activities based on the implementation of international legal provisions at the relevant national level. Continuing this thesis, I. V. Bratko argues that the implementation process can be conditionally divided into two mechanisms: 1) a regulatory mechanism (a mechanism that is presented in the form of specific means to ensure the implementation of the international obligations assumed by the state); 2) an organizational mechanism (a mechanism that reflects the functioning and operation of the system of national government agencies and management institutions for the implementation of projects and fulfillment of international obligations assumed by the party) [2].

Key words: international technical assistance, theoretical and legal analysis, bibliometric analysis.